

BIZNESA KOMPETENCES PILNVEIDE AUGSTSKOLĀS

Improvement of Business Competences at the Universities

Inese Spīča

Ernests Spīčs

Baiba Bērziņa

Zinātniskā institūcija Biznesa kompetences centrs, Latvija

Abstract. *Taking into consideration at the present business environment of the Republic of Latvia, as well as its geographical position and the historical background, it is important to make use of these conditions for further improvement business competences at the universities of Latvia. The object of the present research paper is business competences, the subject of the research paper is analyses of the business competences on the higher education establishments in Latvia. The objective of the research paper is to study the integration process of students and academic staff representing Latvian higher education establishments in formation of business competences in Latvia, to elucidate the factors influencing the business competences, to develop proposals for improvement of business competences in Latvia. Research methods: reported analysis of business competences, higher educations establishments in Latvia, study of correlation between business environment factors and business competences, economic and statistical analysis of the universities results, economic experiment, study of public and non - governmental institutions data in Latvia. The present paper includes further development of study on the contents of business competences, factors influencing it, higher education theory and policy.*

Keywords: *academic staff, business competences, business environment factors, higher educations establishments, improvement, students.*

Ievads

Introduction

Biznesa kompetenču pilnveide augstskolās ir aktuāls temats, jo, modernas tirgus ekonomikas apstākļos, katram darbaspējīgam cilvēkam ir pašam jā rūpējas par savu iztikas līdzekļu iegūšanu, bet augstskolu beidzējiem jāspēj nopelnīt iztikas līdzekļus gan sev, gan arī saviem līdzstrādniekiem.

Ņemot vērā Latvijas uzņēmējdarbības vides attīstības tendences mūsdienās, kā arī Latvijas ģeogrāfisko izvietojumu un vēsturisko pieredzi, svarīgi ir izmantot to inovatīva studiju koncepta izstrādei, lai augstskolas absolvents būtu nodrošināts ar modernām biznesa kompetencēm.

Pētījuma objekts ir biznesa kompetences. Pētījuma priekšmets ir biznesa kompetenču analīze Latvijas augstākajā izglītībā.

Darba mērķis izstrādāt biznesa kompetenču pilnveides virzienus Latvijas augstskolās. Darba mērķa sasniegšanai ir izvirzīti šādi darba uzdevumi: 1) izstrādāt biznesa kompetences jēdzienu; 2) izpētīt studentu un docētāju mijattiecības biznesa kompetenču veidošanā Latvijas augstskolās; 3) noskaidrot biznesa kompetences ietekmējošos uzņēmējdarbības vides faktoros.

Pētījuma metodes ir literatūras par kompetencēm referatīva analīze, Latvijas augstākās izglītības iestāžu darba rezultātu statistiskā un ekonomiskā analīze, studiju satura pašvērtējums, ekonomiskais eksperiments, Latvijas valdības un nevalstiskā sektora datu analīze par augstāko izglītību, nodarbinātību, darbaspēka tirgu un tam atbilstošām biznesa kompetencēm.

Pētījuma periods ir 1977. gads līdz 2018. gads, bet atsevišķi jautājumi ir pētīti īsākā laika periodā.

Biznesa kompetences *Business competences*

Mūsdienās kompetences jēdziens tiek plaši lietots daudzās un dažādās jomās un kontekstos. Vēstures attīstības gaitā kompetences jēdziena skaidrojumi ir būtiski mainījušies. Piemēram, viduslaikos ar kompetenci apzīmēja pietiekamus ienākumus, lai kaut ko publisku uzturētu, bet mūsdienās ar to apzīmē nepieciešamās zināšanas, profesionālo pieredzi, izpratni kādā noteiktā jomā un prasmi to visu lietot darbībā (Purēns, 2017).

Kompetences jēdziena izpētei ir pievērsušies zinātnieki gan Latvijā, gan arī ārvalstīs. Kompetences jēdziens ir pētīts no juridiskā, no ekonomiskā, no pedagoģiskā, no psiholoģiskā, no vadībzinātnes, no valodniecības, no cilvēku resursu, no profesionālā un citiem aspektiem. Diemžēl biznesa kompetences jēdziena skaidrojumu zinātniskajā literatūrā autoriem neizdevās atrast.

Jauno speciālistu kompetences veidošanas problemātikai ir pievērsušies tādi zinātnieki un pētnieki kā D. Hymes, M. Canale un M. Swain, C. Bremer un K. Kohl, D. Schneckenberg un J. Wildt., D. S. Rycken un L. H. Salganik., F. Weinert, R. Nunn, I. Tiļļa, I. Maslo, E. Maslo, V. A. Bolotov, S. E. Shishov, A. M. Novikov, I. A. Zimnyaya, B. D. Elkonin B. D (Lobanova & Sunins, 2009), R. Garleja, T. Koķe un citi.

Ekonomikas un pedagoģijas zinātņu nozares eksperte, Latvijas Universitātes emeritētā profesore R. Garleja (2009) kompetenci skaidro kā subjekta izziņas vajadzību, personības attīstības veseluma procesuālu, integrējošu rādītāju, psiholoģisku, sociālu kvalitāti, kas nodrošina sekmīgu darbības veikšanu; kā kritēriju amata pienākumu izpildes kvalitātes novērtējumam. Savukārt zinātniskās institūcijas Biznesa kompetences centrs vadošais pētnieks A. Vedļa (2009) ar

kompetenci saprot zināšanu, prasmju, pieredzes un attiecību mijiedarbību gan jaunu, gan ierastu darbību realizācijā.

Tieši biznesa kompetencēm kā vienam no kompetences aspektiem jāpievērš daudz lielāka uzmanība Latvijas augstskolās, jo katram augstskolas beidzējam pašam būs jāspēj rast sava vieta darba tirgū, jāpelna sev iztiku. Autori ar biznesu saprot nodarbošanās veidu, kas nodrošina personu ar iztikas līdzekļiem. Savukārt biznesa kompetences jēdzienu autori skaidro, kā laikā un telpā mainīgu profesionālo kompetenču apvienojumu ar personas uzņēmību un lietpratību, kas nodrošina iztikas līdzekļu gūšanu mainīgā uzņēmējdarbības vidē. Tādējādi biznesa kompetences ir nepieciešamas, gan horeogrāfam, gan ekonomistam, gan uzņēmuma vadītājam, gan ikvienas profesijas pārstāvim.

Studentu un docētāju mijattiecības biznesa kompetenču veidošanā Latvijā *Improvement business competences on the integration process of students and academic staff in formation of business competences in Latvia*

Pētījumu bāze studentu un docētāju mijattiecību izpētei biznesa kompetenču veidošanā Latvijas PSR laikā ir J. Vītola Latvijas Valsts konservatorija un ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, bet atjaunotās Latvijas Republikas laikā - Latvijas Universitāte un Informācijas sistēmu menedžmenta augstskola. Iepriekš minēto augstākās izglītības iestāžu izvēle pētījumam saistīta ar to, ka autori tās ir absolvējuši, kā arī divi no autoriem ir bijuši docētāji divās no tām.

1. tab. **Biznesa kompetences vērtēšanas skala augstskolā**
Table 1 The Scale of Value of Business Competences at the University

Vērtējuma punkti	Vērtējuma skaidrojums	Vērtējuma kritērijs: Studiju satura lietderība biznesā (%)
10	Izcila biznesa kompetence	100%
9	Teicama biznesa kompetence	90%
8	Ļoti laba biznesa kompetence	80%
7	Laba biznesa kompetence	70%
6	Gandrīz laba biznesa kompetence	60%
5	Viduvēja biznesa kompetence	50%
4	Gandrīz viduvēja biznesa kompetence	40%
3	Vāja biznesa kompetence	30%
2	Ļoti vāja biznesa kompetence	20%
1	Neapmierinoša biznesa kompetence	10%

Pētījuma gaitā autori veica katras augstskolas studiju satura pašvērtējumu no iegūto biznesa kompetenču viedokļa. Proti, piedāvātais studiju saturs tika izvērtēts pamatojoties uz tā lietderību un nozīmi autoru profesionālajā darbā. Šim

nolūkam tika izveidota studiju procesā iegūtās biznesa kompetences vērtēšanas skala, kur vērtējums 10 nozīmē izcilu biznesa kompetenci, bet vērtējums 1 neapmierinošu biznesa kompetenci. Augstskolā iegūtās biznesa kompetences vērtēšanas kritēriji un to skaidrojums apkopoti 1. tabulā.

Ņemot vērā 1. tabulā apkopotos biznesa kompetences vērtēšanas kritērijus un savu gandrīz 45 gadus ilgo profesionālā darba pieredzi kultūrizglītības jomā, otrs autors veica laikā no 1977. gada līdz 1981. gadam J. Vītola Latvijas Valsts konservatorijas Kultūras un mākslas zinātņu fakultātes Kultūrizglītības nodaļā horeogrāfijas specialitātē apgūtās programmas pašvērtējumu no iegūtās biznesa kompetences skatupunkta. 2. tabulā un turpmākajās tabulās apkopoti tie studiju kursi u.tml., kuru lietderību savā profesionālajā darbā autori novērtēja ar 10; 9; 8; 7; 6 punktiem, t.i., 60 % līdz 100 % no studiju satura lieti noderēja profesionālajā darbā. Savukārt pārējais studiju saturs, kurš tika novērtēts ar 1; 2; 3; 4; 5 punktiem nav iekļauts biznesa kompetences analīzes kopsavilkuma 2. tabulā un turpmākajās tabulās, jo pēc autoru pašvērtējuma tikai 50 % un mazāk no studiju satura lieti noderēja profesionālajā darbā, tāpēc tas atzīstams par nenozīmīgu biznesa kompetenču veidošanas kontekstā.

2. tab. Biznesa kompetences veidošana horeogrāfijas studijās J. Vītola Latvijas Valsts konservatorijā laikā no 1977.gada līdz 1981.gadam

Table 2 Formation of Business competences on the Choreography study process from 1977 till 1981 at the J.Vītola State Conservatory of Latvia

Studiju saturs	Punkti
Latviešu dejas teorija un metodika; Runas kultūra; Kurša darbi: Scenārija meistarība; Kino-fotoamatierisma pamati; Valsts eksāmens specialitātē	10
Klasiskās dejas teorija un metodika; Baletmeistara māksla; Tēlotājas mākslas vēsture; Svešvaloda (franču valoda); Prakse: Diplomdarba prakse	9
Psiholoģija; Vēsturiskās sadzīves dejas teorija un metodika; Dueta dejas; Marksistiski ļeņiniskā ētika; Mūzikas vēsture un literatūra; Skatuves mākslinieciskais noformējums; Kurša darbs: Pedagoģija	8
Pedagoģija; Krievu dejas teorija un metodika; Folklorā; Skaņdarbu analīze; Skatuves tehnika	7
Sarīkojumu dejas teorija un metodika; Horeogrāfijas mākslas vēsture; Aizrobežu literatūras vēsture; Elementārā mūzikas teorija; Klavierspēle	6

No 2. tabulā apkopotā pašnovērtējuma var secināt, ka izcilas biznesa kompetences nodrošināja valsts eksāmens specialitātē, divi kurša darbi specialitātē un divi specialitātes studiju kursi. Proti, šis apgūtais studiju saturs 100 % bija noderīgs profesionālajā darbā. Kopumā visaugstākais vērtējums (8-10 punkti) profesionālajā darbībā nepieciešamās biznesa kompetences veidošanā ir kursiem, kurus vadīja tādas izcilas personības, kā etnohoreologs Harijs Sūna, baleta solists un pedagogs Juris Kaprālis, režisore Ināra Ņefedova, mākslas

zinātniece Aija Nodieva, psiholoģe Rita Bebre, fotomākslinieks Juris Krieviņš. Viņu vadītās lekcijas un praktiskās nodarbības bija saturīgas un reizē radošas, bet personības šarms un harisma vēl tagad iedvesmo pašam darboties izvēlētajā dejas nozarē. Daži studiju kursi ir bijuši noderīgi praktisku iemeslu dēļ (6–7 punkti). Tādi ir svešvalodas, folkloras, ētikas un literatūras vēstures kursi. Nav noderīgi bijuši ar komunistisko idoloģiju saistītie kursi – zinātniskais komunisms, materiālisms, PSKP vēsture u.c. Ja padomju periodā vēl bija iespējams šādas zināšanas izmantot, lai demagoģiskā veidā pārliecinātu diskusiju pretinieku, tad pēc 1990. gada šīm zināšanām vairs nav praktiskas nozīmes. Tādēļ vērtējums ir viszemākais – no 4 līdz 1 punktam.

Pirmais autors veica laikā no 1979. līdz 1983. gadam ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotās P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes Finanšu un tirdzniecības fakultātes Tirdzniecības ekonomikas specialitātē apgūtās studiju programmas pašvērtējumu no iegūtas biznesa kompetences lietderības aspekta un rezultātus apkopoja 3. tabulā. Autora profesionālā darba pieredze ir gandrīz 45 gadi.

3. tab. Biznesa kompetences veidošana Tirdzniecības ekonomikas studijās P. Stučkas Latvijas Valsts universitātē laikā no 1979.- 1983. gadam

Table 3 Formation of Business Competences on the Trade Economic study process from 1979 till 1983 at the P.Stučka State University of Latvia

Studiju saturs	Punkti
Svešvaloda (vācu valoda); Padomju tiesības un valsts tirdzniecības regulēšana; Tirdzniecības organizācija; Ekonomiskā analīze tirdzniecībā; Tirdzniecības ekonomika; Pieprasījuma prognozēšana un tirdzniecības konjunktūra; Tirdzniecības estētika; Ievads specialitātē; Kursa darbi: Ekonomiskā ģeogrāfija; Tirdzniecības organizācija un tehnika; Tirdzniecības ekonomika; Prakses: Ražošanas prakse tirdzniecības organizācijā; Ražošanas prakse tirdzniecības ekonomikā un plānošanā; Diplomdarbs: Mazumtirdzniecības preču krājumu loma PSRS pārtikas programmas īstenošanā	9
Ekonomiskā un tirdzniecības statistika; Grāmatvedības uzskaitē tirdzniecībā; PSRS finanses un kredīts un tirdzniecības finanses; Tirdzniecības pārvalde	8
Vispārējā statistikas teorija; Tautsaimniecības plānošana; Pārtikas produktu prečzinība; Rūpniecības preču prečzinība; Darba aizsardzība	7
Tautsaimniecības nozaru ekonomika; Ekonomiski matemātiskās metodes tirdzniecībā; Tirdzniecības tehnika	6

No 3. tabulā apkopotās informācijas var secināt, ka biznesa kompetences veidošanā nozīmīgi bija specialitātes studiju kursi, ražošanas prakses, kursa darbu un diplomdarba izstrāde specialitātē. Par maznozīmīgiem biznesa kompetences veidošanā autors atzina ar komunistisko ideoloģiju saistītos studiju kursus un

tādus vispārīzglītojošos studiju kursus, kā augstākā matemātika, varbūtības teorija, matemātiskā programmēšana, skaitļojamās mašīnas un fiziskā audzināšana, jo tie lieti noderēja ekonomista profesionālajā darbā. Līdzīgi kā iepriekš arī šeit augstāks biznesa kompetences vērtējums tika iegūts tajos studijuursos, kurus vadīja izcili šīs jomas profesionāļi ar specialitātei atbilstošu zinātnisko grādu un zinātniskā darba pieredzi.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas pirmais autors izjuta nepieciešamību pilnveidot savas biznesa kompetences un uzsāka studijas Latvijas Universitātes Ekonomikas fakultātē Komerzinību maģistra studiju programmā. Šeit apgūtās biznesa kompetences apkopotas 4. tabulā.

4. tab. **Biznesa kompetences veidošana Komerzinību maģistra studijās Latvijas Universitātē laikā no 1993. līdz 1995. gadam**

Table 4 Formation of Business Competences on the Master of Commerce studies from 1993 till 1995 at the University of Latvia

Studiju saturs	Punkti
Tautsaimniecības pedagogija; Monetārā politika, teorija, prakse; Vācu valoda; Angļu valoda; Maģistra darbs: Tirdzniecības uzņēmumu eksporta un importa darījumu analīze Latvijas Republikā	10
Eksporta un importa darījumi; Komerzuzņēmuma korporatīvā plānošana; Ārvalstu ekonomika; Izturēšanās psiholoģija un kultūra tirgus vidē; Nauda un bankas teorija; Investīcijas, politika un stratēģija uzņēmumos; Tirgus ekonomika un valsts; Maģistra gala pārbaudījumi: Mikroekonomika, Vācu valoda	9
Monopols un konkurence; Preču sortimenta politika, preču kvalimetrija; Nodokļu politika	8

Komerzinību maģistra studiju saturs vislielākajā mērā nodrošināja biznesa kompetences veidošanos, jo tikai 2 vispārējas ievirzes studiju kursi par prognozēšanu un kompjūtermodelēšanu tika novērtēti ar 4 - 5 punktiem. Visus studiju kursus vadīja mācībspēki ar nozarei atbilstošu zinātnisko grādu un praktiskā darba pieredzi komerczinībās. Taču neskatoties uz iepriekš minēto augsto biznesa kompetences rezultativitāti Komerzinību studiju programma netika akreditēta un drīzumā tika likvidēta.

Savukārt otrais autors jaunās tirgus ekonomikai atbilstošās zināšanas ieguva, studējot Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātē, Sabiedrības vadības maģistra studiju programmā. Šajās studijās iegūtās biznesa kompetences novērtētas 5. tabulā. Otrais autors secina, ka Latvijas Universitātes Sabiedrības vadības maģistra studijās apgūtais pārsvarā kalpojās vispārīgam prāta treniņam. Par īsti noderīgu uzskata iespēju maģistra darba izstrādes ietvaros veikt pētījumu tradicionālās kultūras nozarē, izmantojot apgūtās zināšanas ekonomikā un sabiedrības vadībā. Kopumā Sabiedrības vadības maģistra studijas biznesa

kompetences veidošanos ietekmēja netieši. Tai pašā laikā nevienu studiju kursu nevar uzskatīt par tik nederīgu, ka būtu jāliek zemāks vērtējums par 4.

5. tab. **Biznesa kompetences veidošana Sabiedrības vadības maģistra studijās Latvijas Universitātē laikā no 2000. līdz 2002. gadam**

Table 5 Formation of Business Competences on the Master of Public Administration studies from 2000 till 2002 at the University of Latvia

Studiju saturs	Punkti
Sabiedrības vadības pamati; Maģistra darbs: Uzņēmējdarbības vides ietekme uz tradicionālo kultūru Latvijā	10
Sociāli ekonomiskā prognozēšana; Pārvaldība un ētika	8
Valsts pārvaldes un pašvaldību organizācija; Makroekonomika; Vadības teorija; Politikas analīze	7
Projektu vadīšana; Publiskās tiesības; Budžets un finanses	6

Trešais autors pilnu augstāko izglītību ieguva atjaunotās Latvijas Republikas laikā. Proti, bakalaura grāds Vadībzinātnē tika iegūts studējot Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātē. Trešā autora bakalura studijās iegūtā biznesa kompetence novērtēta 6. tabulā.

6. tab. **Biznesa kompetences veidošana Vadībzinību bakalura studijās Latvijas Universitātē no 2004. līdz 2009. gadam**

Table 6 Formation of Business Competences on the Bachelor of Management studies from 2004 till 2009 at the University of Latvia

Studiju saturs	Punkti
Tirgvedība II; Bakalaura darbs: Valsts ieņēmumu dienesta klientu apkalpošanas problēmas un risinājumi	10
Tirgvedība I; Vadības socioloģija; Uzņēmuma stratēģijas un politikas vadīšana; Biznesa ētika; Kursadarbs vadības zinībās	9
Vadības psiholoģija; Patērētāju uzvedība; Starptautiskā tirgvedība; Uzņēmējdarbības vide I; Uzņēmējdarbības vide II	8
Grāmatvedības teorija; Ievads tiesību zinātnē; Saimnieciskās tiesības; Finanšu grāmatvedība; Kvalitātes vadīšanas sistēmas; Kvalitātes novērtēšana	7
Angļu valoda I; Angļu valoda II; Vadības teorija; Starptautiskās ekonomiskās attiecības; Personālvadība; Tirgvedības pētīšana; Tirgvedības komunikācija; Starptautiskā tirdzniecība un finanses I; Starptautiskā tirdzniecība un finanses II	6

Trešais autors pēc biznesa kompetences analīzes rezumē, ka vislietderīgākie biznesa kompetences veidošanā bija specialitātes studiju kursi, piemēram, tirgvedība, vadības socioloģija un psiholoģija, uzņēmuma stratēģijas un politikas vadīšana, uzņēmējdarbības vide, grāmatvedība u.tml. Noderīgākais studiju laika ieguvums ir veiktais pētījums bakalaura darba izstrādes gaitā par Valsts

ieņēmumu dienesta klientu apkalpošanas problēmām un risinājumiem. To izstrādājot varēja secināt, cik daudz dažādu problēmu ir klientu apkalpošanā un rast to risinājumus, liekot lietā studiju procesā iegūtās biznesa kompetences. Savukārt par maznozīmīgiem studiju kursiem biznesa kompetences veidošanā tika atzīti 12 studiju kursi no kopējā 43 studiju kursu kopskaita, t.i., 28 % jeb 1/3 no studiju satura. Tie pamatā bija vispārizglītojošie studiju kursi, kurus vadīja docētāji bez praktiskā darba pieredzes uzņēmējdarbībā. Trešais autors uzreiz pēc bakalaura grāda iegūšanas turpināja studijas Informācijas sistēmu menedžmenta augstskolā profesionāla maģistra studiju programmā Uzņēmējdarbības vadība. Šeit iegūtās biznesa kompetences apkopotas 7. tabulā.

7. tab. **Biznesa kompetences veidošana Uzņēmējdarbības vadības profesionālā maģistra studijās Informācijas Sistēmu menedžmenta augstskolā laikā no 2009. līdz 2011. gadam**
Table 7 Formation of Business Competences on the Master of Business Administration studies from 2009 till 2011 at the Applied University of Information Systems Management

Studiju saturs	Punkti
Stratēģiskā menedžmenta koncepcijas; Uzņēmējdarbības tiesiskā regulēšana un Eiropas tiesības; Vadības ekonomika; Vadības psiholoģija un pedagoģija; Maģistra darbs: Klientu apkalpošanas pilnveide Valsts ieņēmumu dienestā	10
Finanšu menedžments, investīcijas un banku darbība; Firmas konkurētspēja; Informācijas sistēmas vadītājiem; Inovatīvā darbība; Kvalitātes pārvaldība; Starptautiskais mārketings un menedžments	9
Projekta vadīšanas tehnoloģijas; Pirmsdiploma prakse uzņēmējdarbībā	8
Cilvēcisko resursu menedžments; Finanšu uzskaites sistēmas; Pētniecības metodes un disertācijas darbs; Risku menedžments	7

Tieši maģistratūrā iegūtās biznesa kompetences trešais autors min kā nodēriģākās profesionālajā darbībā, jo no 18 studiju kursu kopskaita tikai viens studiju kurss par loģistiku tika novērtēts ar 5, t.i., tikai 50 % no šī kursa satura autors atzina par derīgu profesionālajā darbībā. Šādu biznesa kompetences rezultativitāti, absolvējot iepriekš minēto programmu, autors skaidro ar to, ka lielākā daļa studiju kursu docētāju bija ar profesionālā darba pieredzi uzņēmējdarbībā, docējamajam studiju kursam atbilstošu zinātnisko grādu un zinātniski pētnieciskā darba pieredzi docējamajā jomā. Papildu tam jāsecina, ka 94 % no studiju satura autors atzina kā lietderīgu biznesa kompetences veidošanā. Trešā autora praktiskā darba pieredze ir visīsākā 13 gadi.

Apkopojot iepriekš veikto 3 autoru pašvērtējumu rezultātus par biznesa kompetences veidošanos, studējot 3 Latvijas augstskolu 6 studiju programmās, var pamanīt 2 sakarības: 1) jo lielāks ir specialitātes studiju kursu īpatsvars studiju programmas saturā, jo augstāki ir studijās iegūto biznesa kompetenču vērtējumi;

2) jo augstākas ir specialitātes studiju kursu docētāju biznesa kompetences, jo augstāks ir studijās iegūtās biznesa kompetences vērtējums. Papildu tam jāatzīmē, ka visi autori, kā nozīmīgu ieguldījumu biznesa kompetences veidošanā norādīja studiju gala darbu, kā arī kursa darbu, pētniecības darbu izstrādi ar specialitāti saistītajā jomā. Tādējādi tieši studenta un docētāja kopdarbība zinātniski pētnieciskajā jomā un šādi gūtā pieredze intelektuālā kapitāla veidošanā studiju procesā ir nozīmīgs biznesa kompetences veidošanas rīks.

Biznesa kompetences pilnveide augstskolā un to ietekmējošie faktori *Improvement of Business Competences at the University and its influencing Factors*

Latvijā augstskolu skaits laika periodā no 1980.-2016. gadam palielinājies no 10 augstskolām līdz 32 augstskolām. Papildu tam laikā no 2000.-2016. gadam radās 26 koledžas. Tādējādi 2016./2017. akadēmiskajā gadā darbojās 56 augstākās izglītības iestādes un 2 ārvalstu augstskolu filiāles, studējošo kopskaits bija 82914 studenti. Latvijā 2016. gadā akadēmiskais personāls pamatdarbā sastādīja 4620 darbiniekus, no tiem profesori bija 661, tas nozīmē, ka pēc autoru aprēķina, uz 1 profesoru vidēji bija 125 studenti. Bez tam studentu sadalījums uz 1 profesoru bija stipri atšķirīgs dažādās augstskolās. Kopumā 2016. gadā augstākās izglītības iestādēs pamatdarbā strādāja 5206 darbinieki, bet zinātniskais grāds bija 59 % no tiem. (LR Izglītības un zinātnes ministrija, 2017).

Lai novērtētu augstāko izglītību mūsdienās ieguvušo absolventu biznesa kompetenču lietderību profesionālajā darbā kopumā, autori izpētīja 2016. gada Latvijas nodarbinātības statistiku un konstatēja, ka iedzīvotāju ar augstāko izglītību nodarbinātības līmenis vecumā no 15-64 gadiem sastāda 87 % no visa augstāko izglītību ieguvušo iedzīvotāju kopskaita attiecīgajā vecumā. Tas ir daudz augstāks nekā kopējais Latvijas iedzīvotāju nodarbinātības rādītājs 69 % (Eurostat, 2017). Bez tam šāda nodarbinātības tendence novērojama jau pēdējos 10 gadus. Tādējādi autori secina, ka augstskolās iegūtās biznesa kompetences kopumā ir noderīgas profesionālajā darbībā, jo augstskolu absolventu nodarbinātības līmenis ir augstāks nekā Latvijā kopumā. Lai augstskolu absolventu biznesa kompetences būtu modernas un pieprasītas tirgū, viņiem profesionālās kompetences jāpilnveido dažādos Eiropas kompetences centros, bet inovatīvas biznesa kompetences jāapgūst dažādās Eiropas augstākās izglītības iestādēs mūžizglītības programmu ietvaros (Hallier, 2012). Autori veica literatūras referatīvu analīzi par augstskolu darba rezultativitāti ietekmējošiem faktoriem un noskaidroja, ka docētāji ar zinātnisko grādu ir visefektīvākie augstskolas intelektuālā kapitāla veidošanā, bet studentu iesaiste intelektuālā kapitāla veidošanā ir nepietiekama (Spica u.c., 2017); augstskolas studentu kompetenci būtiski ietekmē docētāju kompetence (Sultanova u.c., 2017). Pēc

teorētisko atziņu un autoru Latvijas augstskolās iegūtās biznesa kompetences pašvērtējumu izpētes ir izstrādāti šādi priekšlikumi: 1) studiju programmu saturā jāpalielina specialitātes studiju kursu īpatsvars vismaz līdz 90 % no kopapjoma; 2) specialitātes studiju kursu docētājiem jābūt ar augstu biznesa kompetenci specialitātē, vēlams ar specialitātei atbilstošu zinātnisko grādu, ar zinātniski pētnieciskā darba pieredzi specialitātē; 3) docētājiem jāizstrādā inovatīva biznesa kompetences veidojoša studiju metodika.

Secinājumi **Conclusion**

Izpētot biznesa kompetences veidošanos augstskolā autori secina, ka biznesa kompetences līmeni ietekmē studiju programmas saturs, docētāja biznesa kompetences un metodika. Savukārt studenta biznesa kompetences apguves rezultativitāti augstskolā ietekmē studenta iesaistes dziļums studijās, docētāja profesionālā veiktspēja, studenta un docētāja kopdarbība studiju procesā. Ņemot vērā iepriekš minēto autori izstrādāja galvenos biznesa kompetences pilnveides virzienus augstskolā. Proti, no studiju programmām jāizslēdz vispārizglītojošie studiju kursi, bet jāpaplašina profesionālo kompetenci veidojošo specialitātes studiju kursu īpatsvars; studiju metodikai jābūt daudzveidīgai, inovatīvai un modernā darba vidē balstītai; tai jānodrošina studenta un docētāja kopdarbība intelektuālā kapitāla veidošanā; docētājam jābūt ar ilgstošu profesionālā darba pieredzi docējamajā studiju kursā, ar pētnieciskā un zinātniskā darba pieredzi, ar zinātnisko un/vai profesionālo grādu docējamajā jomā.

Summary

The objective of the paper is to study the formation process of business competences at the universities in Latvia, to elucidate the factors influencing it, to develop directions for improvement of business competences at the universities in Latvia. Research methods are theoretical study methods and empirical pilot methods. Research basis are the higher education establishments in Latvia: J. Vītola State Conservatory of Latvia, P. Stučka State University of Latvia, University of Latvia, Applied University of Information Systems Management; The main characteristics of higher education establishments; Original self actualization data about the formation of business competences on study at the universities in Latvia. The research period is from 1977 till 2018, separate themes have been studied for shorter period of time or by way of comparison. The theoretical and practical importance of the research: this is the first research on the analysis of factors influencing the formation of business competences at the universities in Latvia; Main aspects of formation of business competences in Latvia have been evaluated; Authors identified the business competences problems at the universities in Latvia and proposed problem solutions.

Literatūra
References

- European Commission: Eurostat. (2017). *Employment 2016*. Retrieved from EUROSTAT website <http://ec.europa.eu/eurostat>
- Garleja, R. (2009). Priekšvārds. In I. Spīča, *Biznesa kompetences* (Vol. 1, pp. 10-11). Rīga: Zinātniskā institūcija Biznesa kompetences centrs.
- Hallier, B. (2012). *Von der Krise zur Kompetenz*. Bonn: EHI Retail Institute GmbH.
- Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. (2017). *Pārskats par augstāko izglītību 2016. gadā*. Retrieved from LR IZM website <http://izm.gov.lv>
- Lobanova, T., & Šuņins, J. (2009). Emotional Aspects of Systemic Approaches for Development of Language Communicative Competence. In I. Spīča, *Biznesa kompetences* (Vol. 1, pp. 58-101). Rīga: Zinātniskā institūcija Biznesa kompetences centrs.
- Purēns, V. (2017). *Kā attīstīt kompetenci*. Rīga: RAKA.
- Spica, I., Garleja, R., & Berzina, B. (2017). Intellectual Capital as the Performance Indicator of the University Studies. *Proceedings of the 9th European Conference on Intellectual Capital*, 312-320.
- Sultanova, G., Svyatov, S., & Ussenbayev, N. (2017). The Efficiency of Universities in Transmitting Competences Intellectual Capital of Teachers. *Proceedings of the 9th European Conference on Intellectual Capital*, 321-329.
- Vedļa, A. (2009). Inovatīvās izglītības paradigma. In I. Spīča, *Biznesa kompetences* (Vol. 1, pp. 116-138). Rīga: Zinātniskā institūcija Biznesa kompetences centrs.